

■■■ MI AZ ÉLETPSZICHOLOGIA? ■

*Látszat és valóság – Az ember és világa – A történelem vége?
– A liberális demokrácia – Az új világrend – Az emberi lényeg
– A gének és a szociális viselkedés – A világ verbalizálása –
A megismerés formái – A tudományos megismerés – Mivel
foglalkozik a pszichológia? – Lelki élet és lelki zavar – A kör
bezárul – A személyiségfogalma – A fiktív ember fenomenológiája
– Mi az életpszichológia? – A kambodzsai Maugli esete – Egy
kis szellemtörténet – A társadalomszervezés szolgálatában
– A behaviorizmus térhódítása – Más pszichológiai iskolák
és irányzatok – Dilthey hermeneutikus pszichológiája – A
pszichoanalízis – Hogyan tovább?*

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A téma, amely ebben a könyvben elemzésre kerül, nem annyira összetett, hogy megértése különleges értelmi képességet igényelne, ugyanakkor azonban némi elvonatkoztatató készséget feltételez, egyidejűleg ugyanis kettős észjárást, kétirányú gondolkodásmódot igényel.

A dolgoknak és eseményeknek általában több jelentésük van attól függően, hogy milyen szempontból közelítünk hozzájuk, milyen értelmezési keretbe rendezzük őket. Nekünk a továbbiakban elegendő lesz két síkot figyelembe vennünk. Az egyik sík a mindennapok valósága, a dolgok és jelenségek látszatvilága és azok felszínes értelmezése. A másik sík egy rejtettebb, a látszat mögötti mélyebb valóságszint. Nem elfojtott, vagy tudattalan jelentéstartalmakról beszélünk, hanem a jelenségek olyan összefüggéseiről, amelyekről nem veszünk tudomást, nem akarunk gondolni rá.

Ahhoz, hogy többé-kevésbé zökkenőmentes legyen az életünk, a kétféle – a mindennapi fedőcélú (látszátértelmezésnek) és a rejtett, felszín alatti összefüggéseknek – összhangban kell lenniük egymással. Az összhang megteremtéséhez (megőrzéséhez, helyreállításához) alternatív gondolkodásmódra van szükségünk, amit minden normális ember elsajátít. Más kérdés, hogy valóságértelmezésünkben többnyire megmaradunk a dolgok és jelenségek fedőcélú, látszátértelmezésénél, mert így kényelmesebb. Néha kifejezetten menekülünk a mélyebb összefüggések elemzésétől, mindaddig, amíg az élet valamilyen súlyos konfliktus, betegség, baleset formájában rá nem kényszerít bennünket. Ilyenkor aztán egy kisebb „idegösszeomlás” után bepótoljuk mindazt, amit elmulasztottunk. Azt, amikor az élet rákényszerít bennünket a valósággal való szembenézésre, a dolgok mélyebb ösz-

A dolognak általában több jelentésük van attól függően, hogy milyen szempontból közelítünk hozzájuk, milyen értelmezési keretbe rendezzük őket.

szefüggéseinek a figyelembevételére, az „önismeret elmélyítéseként” szoktunk emlegetni.

Az említett két valóság szint abból a szempontból kerül itt említésre, hogy könyvünkben a modern állam és társadalom eszménye és a mindennapok valósága között, amelyek párhuzamosan léteznek egymás mellett, kezdenek a szálak összegubancolódni. Ebből kifolyólag máshol keressük a választ életviteli problémáinkra, mint ahol a magyarázat található. A nyugati civilizáció nagy belső hasadásának lehetünk tanúi, amely abból ered, hogy eltévedtünk a hibás gondolat sorok gubancában.

AZ EMBER ÉS VILÁGA

Minden egyes élethelyzetben ott a kihívás, hogy az összefüggésekben (és önmagunkban) mélyebbre ássunk. Ám keresve a szükséges forrásokat nem nagyon találunk kapaszkodókat. Sok-sok gubanc nehezíti a tisztánlátásunkat. Beleragadunk a régi, automatikus gondolati sémákba, értelezésekbe, ezért a legfontosabb, amit tehetünk, ha újból és újból átgondoljuk: Mi történik velünk? Mi van körülöttünk? Mi zajlik bennünk? Kik vagyunk? Milyen életstratégia szerint cselekszünk?

Legtöbbször az önmagunkról kialakított kép gátol meg bennünket abban, hogy mélyebb önismeretre tegyünk szert. Félünk attól, hogy mások kedvezőtlenül ítélnék meg bennünket. Néha akkor is ragaszkodunk a magunkról alkotott belső képhez, ha annak már semmi valóság alapja nincs. Szilárd alapokon nyugvó belső önkép hiányában aggasztó gondolatok törnek ránk, amelyek mind jobban aláássák önbizalmunkat, cselekvési bátorságunkat. Ezek hiányában viszont végül csakugyan olyan körülmények közé sodródunk, amelyekről folyton rettegtünk.

Ahhoz, hogy önértékelésünk megváltozhasson, ne a régi gondolati sémákon keresztül lássuk magunkat és a világot, mindenekelőtt azt kell végiggondolnunk, hogy milyen világ az, amelyben élünk, és hol a helyünk ebben a világban. Ahhoz, hogy felelősséget vállalhassunk a velünk történekeért, szembenézhetünk hibáinkkal, gyengeségeinkkel, tisztában kell lennünk emberi kapcsolatainkkal és függőségi viszonyainkkal, szilárd alapokra kell helyezni identitásunkat, és tudnunk kell, hogy hány kilók vagyunk. Ennek a tudásnak az ismeretében hozhatunk megalapozott döntéseket, és tűzhetünk ki magunk elé új célokat. Nem végiggondolni ezeket a dolgokat nemcsak saját személyiségünk, hanem családunk, nemzetünk, az egész emberiség megrövidítése volna.

A nyugati civilizáció nagy belső hasadásának lehetünk tanúi, amely abból ered, hogy eltévedtünk a hibás gondolat sorok gubancában.

Senki sem rendelkezik a bölcsek kövével arra vonatkozóan, hogyan kell élni az életet, ugyanakkor mindenki felszed erre vonatkozóan valamilyen ismeretet. Mindenkiben kialakul a környező világról alkotott nézetek, fogalmak és képzetek valamilyen rendszere, amit világnézetnek szoktunk nevezni. A világnézetről ma – a kommunista rendszer összeomlása, illetve a hidegháború megszűnése után – kevés szó esik, mintha nem is nagyon lenne ildomos róla beszélni. Talán azért van ez így, mert korunk pragmatikus felfogása azt sugallja, hogy a kétpólusú világ megszűnésével megszűnt a világnézeti különbség is az emberek között. Ez a gyakorlatias észjárás az Egyesült Államokból árad szét a világ minden pontja felé.

Sokan az ideológia alkonyáról, mi több, a „történelem végéről” beszélnek. Ez a feltevés azon a gondolatsoron alapszik, hogy a szovjet típusú szocialista rendszer bukásával elhárult az utolsó akadály is az emberi nem történelmének legfejlettebb kormányzati formája, nevezetesen a nyugati típusú liberális demokrácia globális megvalósulása elől, és ezáltal a történelem mintegy véget ért. Ez a meglátás az alapja például Francis Fukuyama elméletének,¹ aki szerint az úr–szolga viszony megszűnt, és elérkeztünk egy olyan társadalmi környezetet megteremtő államformához, amelyik kielégíti az emberiség „legmélyebb és legalapvetőbb igényeit”. Ezt a kormányzati formát Fukuyama a „liberális demokráciával” azonosítja, ami szerinte az eddig létezett politikai rendszerek közül a legnagyobb fokú szabadságot biztosítja polgárai számára. A történelem vége tehát annak beteljesülését, nem pedig a lezárulását jelenti; a történések folyamata természetesen nem ér véget, csupán az ellentétes ideológiák harca zárul le.²

Nos, ebből annyi igaz, hogy korunkban az ideológiai-politikai horizontok elmosódtak, a társadalom jellegzetes ideológiai-gondolkodási profiljai azonban változatlanul megvannak ma is. A politikai kényszer kevésbé van jelen a hivatalos nyilvánosságban és a mindennapi kommunikációban, ami Keleten évtizedekig egyet jelentett a „marxizmussal”, ettől függetlenül a lehetséges politikai-ideológiai nézetek, voltaképpen gondolkozási (életszervezési) receptek száma gyarapodott, a választék bővebb, mint korábban bármikor volt.

El kell gondolkodnunk azon, hogy a gazdag választék milyen buktatókat, kockázatokat rejt magában. A hagyományos ideológiai orientációkban még csak valahogyan kiigazodtak az emberek, ha elgondolkoztak a körülöttük zajló világról, már csak a politikai helyzet kényszere folytán is, ma azonban olyan gondolkodási receptek (rejtett politikai-ideológiai nézetek) kerültek forgalomba, amelyek

...korunk pragmatikus felfogása azt sugallja, hogy a kétpólusú világ megszűnésével megszűnt a világnézeti különbség is az emberek között.

¹ Francis Fukuyama világhírű cikke, *A történelem vége* 1989-ben jelent meg („The End of History”. *The National Interest*, Summer 1989), könyv alakban pedig 1992-ben *A történelem vége és az utolsó ember* címmel látott napvilágot (*The End of History and the Last Man*. London, Penguin Books).

² Fukuyama elmélete. *Beszélő*, 2006. április–május. Online. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/fukuyama-elmelte>

kifejezetten manipulációs célokat szolgálnak. Gondoljunk csak a százával létrejövő szektákra, egyházaknak álcázott gazdasági-politikai vállalkozásokra. Az egykori szellemi, politikai mozgalmak helyét, amelyekben a szándék nemcsak kitapintható, de többnyire valós is volt, a mai politikai-filozófiai orientációkra a rejtőzködés jellemző, arculatuk, a csomagolás semmit sem árul el valós szándékukról és ideológiai orientációjukról. Miközben Fukuyama a történelem végéről vizionál, az igazi (partizán)harc csak most kezdődik az emberek lelkéért (és javaikért).

A TÖRTÉNELEM VÉGE?

Miközben Fukuyama a történelem végéről vizionál, az igazi (partizán)harc csak most kezdődik az emberek lelkéért (és javaikért).

Fukuyama szerint a történelem absztrakt alanya, az Ember hasonló indítékokkal rendelkezik mindenütt a világon. Nevezetesen a személyes jólét vezérli, amely a szabad piac alapján működő gazdaság és liberális demokrácia által biztosítható leginkább. Fukuyama absztrakt embere az európai felvilágosodás produktuma, amely a kötelességekkel rendelkező, eltérő értékeket és célokat követő közösségeket egyénekre bontja le, akik a maguk hasznát és érdekeit keresik és képviselik mindenütt a világon, ahol a népek elérik a nyugati életformának megfelelő történelmi fejlettségi szintet. E felfogás szerint a felvilágosult emberek (polgárok) nem társadalmi viszonyaik „termékei”, akiket a helyzetükből adódó egyéni érdekeik és érzelmeik irányítanak, hanem független racionális lények, akiket önző egyéni megfontolások vezérelnek. A felvilágosodással a modern ember afféle ravasz, számító észlénnyé vált, aki azonos értékrendet képvisel mindenütt a világon. Tekintettel arra, hogy az ész minden felvilágosult ember vezérelve, a liberális demokráciában többé nem lehetnek egymás halálos ellenfelei, hiszen racionális belátás alapján minden konfliktust békésen rendezhetnek.

Fukuyama egyénei a képzelet szüleményei, akik elvileg megfelelnek a nyugati polgár demokráciák gyökértelen emberének, hiszen ennek az elvonatkoztatásai. A valóságbeli hús-vér egyének azonban másként, társadalmi körülményeiktől függően élik meg helyzetüket. A kambodzsai őserdőben más gondokkal, tervekkel ébrednek az emberek, mint New Yorkban a felhőkarcolók tövében munkába igyekvő banktisztviselők. Eltekintve az életszínvonal és életlehetőségek terén mutatkozó óriási különbségektől, a racionális észjárás, amire Fukuyama felettébb büszke, valójában sem itt, sem ott nem éppen erős oldala az embereknek. A racionális észjárás hatékonyságához fűzött reményeiről nem

is beszélve. Gondoljuk csak meg, a világon hány kormányt sikerült a lakosság sanyargatásáról lebeszélni? És hány multinacionális céget sikerült arról meggyőzni, hogy a társadalmi szolidaritás jegyében, a profit terhére vállaljanak magukra nagyobb adóterheket, ahelyett hogy odábbállnának olcsóbb munkaerőt keresve?

A LIBERÁLIS DEMOKRÁCIA

Minden egyes civilizációnak, nyelvi kultúrának, nemzetnek, csoportnak, sőt családnak saját értékrendje, saját gondolkodásmódja van. Sajátosságuk annak köszönhető, hogy külön történelmük van. Ma Nyugaton a liberális demokrácia az, ami meghatározza az emberek „hivatalos viszonyát” önmagukhoz, más emberekhez, és a környező valósághoz, elvileg tehát ez a vezérfonal a cselekvés és életszervezés számára. Ennek a vezérfonalnak a jegyében a modern kor embere úgy gondol az életre, mint egy nagy küzdelemre, ádáz harcra a jelenért és jövőért. Ebben az életfelfogásban ugyanis a hangsúly a teljesítményre és a versenyképességre helyeződik. Munkaadók és munkavállalók, kis, közepes, és nagyvállalatok, régiók és országok, civilizációk, mind versenyeznek egymással. Aki versenyképes, aki sikeres, az életben marad, sőt jogosan teheti zsebre a hasznot, aki viszont elbukik, az magára vessen.

Az iskolákban, tanfolyamokon, a különböző kurzusokon nap-hosszat sulykolják az emberek fejébe, hogy mindennek a hatékony gazdasági működés az alapja, amely magában foglalja az erőforrások hatékony elosztását és a fogyasztók jólétének a maximalizálását. Az optimális gazdasági szerkezet, a szabad piac, a vállalatok egymással való versengése az, ami garantálja az emberek számára a jólétet, és az értelmes életet. Ebben a történetben szó sem esik arról, hogy az emberek (a vállalatok, országok, civilizációk) nem szeretik a versenyt, ellenkezőleg, a legfőbb törekvésük éppen arra irányul, hogy erővel, csalással, hazugsággal, amivel csak lehet, megszüntessék a versenyhelyzetet, és monopóliumhelyzetbe, hatalmi pozícióba kerüljenek. Ez igaz, ismerik be a közgazdászok, csakhogy a jelen világnak nincsen olyan zuga, mondják, ahol nincs piac, ahol nincsenek versenytársak, ahol nem kellene az erőforrásokért, az életben maradásért megküzdeni.

A liberális demokrácia és a piaci mechanizmusok érvényesülésének arányában egyidejűleg felerősödött a magánszféra, az alternatívákban való gondolkodás értékei. A korábban uralkodó szerepet betöltő keresztény hit eróziója ellenére még mindig sokan vannak,

A kambodzsai őserdőben más gondokkal, tervekkel ébrednek az emberek, mint New Yorkban a felhőkarcolók tövében munkába igyekvő banktisztviselők.

akik a vallást tartják irányadónak, ösztönzőnek, életmentőnek. Számukra az egyháznál vannak az örök élet igéi. A fennmaradás ösztönével ragaszkodnak istenhez, mert az embertelen világban benne látják az utolsó esélyt. De ahogyan Teilhard de Chardin több mint fél évszázaddal ezelőtt világosan látta, „a vallás terén egyre inkább növekszik az általános kielégületlenség [...] nem áll jól a helyzet az ember és Isten között”.³ Mind nagyobb tömegek hagynak fel a vallás gyakorlásával, de más világnézetekkel sem jobb a helyzet.

A buddhizmus és a hinduizmus abban különbözik a nyugati vallásoktól, hogy másutt keresik az igazságot. A kereszténység, az iszlám és a zsidóság számára az igazság egy szent könyvben található, a hozzáértők azokból tudják kiolvasni a gyógyírt az élet minden gondjára, bajára. Ezzel szemben a keleti vallások azt tanítják, hogy a megvilágosodás útja saját lelkünk megnyugvása. Megváltást az hoz számunkra, ha harmóniába kerülünk a világgal. Amíg a modern ember a világ megváltoztatására törekszik, a keleti életszemlélet arra tanít, hogy elsősorban saját magunk megváltoztatására helyezjük a hangsúlyt.

Vannak olyan gondolkodók, akik az élet célját, mélységét, értelmét keresve más dimenziókban mozognak. A teljes emberi élet – mondják – nem a pénz utáni hajsza, hanem valamely közösség szolgálata, a művészet, a tudomány, a bölcsesség. Nem az a lényeg, hogy mivel töltjük az időnket, hogy az ember mit ér el javakban, tudásban, tehetségben, hanem azon múlik minden, ahogyan a dolgokat megéljük. Bölcsen él az, aki engedi, hogy szimata (lelkiismerete) vezesse, aki pihen, ha fáradt, eszik, ha éhes, nem akar önmagától se túl sokat, se túl keveset. Lehet mindent is akarni, vagyont, hatalmat, hírnevet, szabadságot, szerelmet, de aki sokat markol, keveset fog, könnyen zátonyra fut. Ha nem akarunk elveszni, sodródni kell az árral, ugyanakkor hallgatni kell arra, amit a szívünk diktál. A gyakorlatban kitűnt, hogy ez sem kockázat nélküli magatartás, mert miközben a szabadság lehetőségével játszunk, hányódás és örök, soha be nem teljesülő sóvárgás lehet a sorsunk.

AZ ÚJ VILÁGREND

A neoliberalizmus eszméje szerint az embereket a maximális piaci szabadság és a minimális állami beavatkozás teszi a legnagyobb mértékben boldoggá. Az állam, illetve a kormány szerepét ezért kizárólag a piacok létrehozására és védelmére, a magántulajdon és a birodalom védelmére kell korlátozni. Minden egyéb feladatot, szolgáltatásokat

*...a világnak
nincsen olyan zuga,
ahol nincs piac,
ahol nincsenek
versenytársak,
ahol nem kellene az
erőforrásokért, az
életben maradásért
megküzdeni.*

³ Szabó Ferenc: *Az ember és világa*. Róma, 1974, 11.

a magánvállalkozásra kell bízni, amelyet a nyereség motivál. Ilyen módon az emberek vállalkozó kedve állítólag felszabadul, ésszerű döntések születnek, és a polgárok megszabadulnak az állam feleslegesen (túl)gondoskodó kezétől. Ez az elmélet aranyalmafája. A gyakorlat másként fest: hatalmas jövedelmi különbségek, széles társadalmi rétegek lecsúszása, kórházak és iskolák leépítése, a köztulajdon magánkézbe adása, állandóan emelt adók, a közszolgáltatások és a társadalombiztosítás lebontása, a szakszervezetek letörése, a közösségek atomizálása, ez a neoliberalizmus kézzelfogható valósága. A felső tízezer mind gazdagabbá válik mindenki más rovására. Ennél a társadalomszervezési modellnél elődeink már a jégkorszakban haladóbb és előremutatóbb együttélési formát hoztak létre.

Természetesen a világ nem simán fehér vagy fekete, hanem jóval árnyaltabb és bonyolultabb annál semhogy ideológiai sémákkal könnyűszerrel el tudnánk igazodni benne. A léleknek nevezett roppant érzékeny belső iránytű mellett nemcsak sokoldalú műveltségre és fejlett intelligenciára van szükség ahhoz, hogy valaki „üzembiztosan” tudjon élni és mozogni a közélet dzsungelében és a politika mocskos játszmaiban, hanem megingathatatlan hitre is, hogy létezésünkkel alapvetően pozitívan hatunk a világ fejlődésére, értelme van életünknek, ami összeköt bennünket mások életével.

Napjainkra a piac és a verseny meglehetősen szétzilálta a pénzpiacot, a gazdasági életet, országok és vállalatok jutottak a tönk szélére, széles társadalmi rétegek adósodtak el, a jövő sokak szemében kezd kilátástalanná válni. Márpedig a legtöbb ember számára az életben a pontosság, kiszámíthatóság, megbízhatóság a legfontosabb. Ha minden bizonytalan, ha nincsenek viszonyítási pontok, akkor elvesztettnek érzik magukat a világban.

A modern ember kétségbe van esve, ha vége a napnak, ha kialszanak a fények, elcsendesedik a város, kikapcsolják a televíziót, és egyedül marad. Azonnal szorongani kezd, és boldogtalannak érzi magát. Fél az éjszaka csendjétől. Fél a holnaptól. Fél önmagától és másoktól. Fél saját végig nem gondolt gondolataitól. Állandó szorongása miatt a modern ember hovatovább nem tud meglenni tudatbefolyásoló szerek nélkül, és itt nemcsak a kávéra, drogra, alkoholra, cigarettára kell gondolnunk, hanem a hamis illúziókra is, amit a reklámok közvetítenek felé. „Kényelmesen akarsz élni? Vedd meg ezt!” „Nyugodtan akarsz élni? Gyere be hozzánk!” „Trendi akarsz lenni? Viselj minket!” „Művelt akarsz lenni? Olvasd ezt!” Elvileg rajtunk áll, mi döntünk, hogy elfogadjuk vagy elutasítjuk az ajánlatot. De

Nemcsak sokoldalú műveltségre és fejlett intelligenciára van szükség ahhoz, hogy valaki „üzembiztosan” tudjon élni és mozogni a közélet dzsungelében és a politika mocskos játszmaiban, hanem megingathatatlan hitre is...

mi alapján? A tömegkommunikáció etetőszéke előtt föl sem merül a hitelesség-hiteltelenség kérdése. A gazdasági-kereskedelmi közlések áradatában elsikkadnak és súlytalanná válnak azok az információk, amelyek a közeletről és a kockázatokról érdemben tudósítanak. Mindent eltakar a felszín hordaléka.⁴

Az a kommunikációs nyelvezet, amely ma normaként működik az információs társadalomban, a végtelenségig leegyszerűsít, mert nem célja igénybe venni a közösség tagjainak szellemét, csupán egyszerű és világos üzeneteket juttat el hozzájuk, s ennek az eljárásnak a kereteibe nem férnek magyarázatokkal telítődött mondatok.

A társadalmat sötét lepelként beborító félelem szoros összefüggésben áll a sokoldalú és folyamatos tudatbefolyásolással, ha úgy tetszik a folyamatos agy mosással, és abból eredően az emberek önmagukban való elbizonytalanodásával. A mértéktelenül megnövekedett bizalmatlanság és félelem nem természetes állapot. Ennek a társadalmat sötét lepelként beborító félelemnek, a parttalan bizalmatlanságnak nem az ember testi és lelki adottságaiban kell keresnünk a magyarázatát, hanem annak a közösségi formációnak a sajátosságaiban, amely az embereket nemcsak személyiségüktől, autentikus létüktől, hanem sokszor a józan eszüktől is megfoszthatja.

Kétségtelenül új világrend van kialakulóban, amelynek egyik legfőbb sajátossága, hogy nemcsak az egyes államok biztonsága függ szorosan össze egymással, hanem az egyének biztonságérzete és életminősége is. A világban zajló folyamatok hatása a nemzetközi tőkeáramlás és a technológiai fejlődés következtében kölcsönös függőség alakul ki a világ különböző pontjain élő emberek között. Növekszik az államok, népek, kultúrák, vallási közösségek, családok, emberek egymásra utaltsága. Bárhol is jelentkezzen egy probléma, az a világ más térségeiben is érezteti hatását. Hadd utaljunk itt friss példaként a madár- vagy a H1N1 új típusú influenzára.

A társadalmi-gazdasági feszültségek, a növekvő jövedelmi különbségek, a munkanélküliség, a kisebbségek helyzete, a széles társadalmi rétegek elszegényedése, a migrációs problémák, az energiabiztonság, a környezetrombolás, a klímaváltozás, a fertőző betegségek terjedésének megelőzése, valamint az életminőség javítását célzó intézkedések egymással szorosan összefüggő problémák, amelyek a világ valamennyi országában érzékelhető következményekkel járnak. Ebben az összefüggésrendszerben kell vizsgálnunk az ember mozgásterét és életesélyeit.

A társadalmat sötét lepelként beborító félelem szoros összefüggésben áll a sokoldalú és folyamatos tudatbefolyásolással, ha úgy tetszik, a folyamatos agy mosással...

⁴ Gellért Kis Gábor: A hit, hitel, hitelesség. Filozofikus esszé a tömegkommunikáció kilátástalan kilátásairól. In G. Márkus György szerk.: *Tudás, tudat, hamis tudat. Esszé a tömegkommunikációról.* Budapest, 2007, Általános Vállalkozási Főiskola.

AZ EMBERI LÉNYEG

Az egymásrautaltság azonban nem a globalizálódással kezdődött, és elsősorban nem is ahhoz kötődik. Az ember eleve társadalmi lény, elképzelni sem lehet másoktól elszigetelt egyénként. Az igazságosság, szeretet, bölcsesség, akárcsak a gonoszság, önzés, amit mi egyéni sajátosságnak tekintünk, a kollektív lét terméke. Ezek – és más – tulajdonságok az emberi viszonyokat jelenítik meg. A vallás illúziója, mondja Feuerbach, abban van, hogy nem veszi figyelembe ezeket a viszonyokat, a kollektív lét helyébe istent állítja, az atomizált egyedekre meg úgy tekint, mint isten teremtményeire. Az emberiség így véges egyedekre porlik szét a végtelen istennel szemben.

Mint ismeretes, Feuerbach a szeretet által próbálja megszüntetni az egyedek elszigeteltségét. Egyedül a szeretet ösztönzi az önző embert arra, hogy feloldódjék embertársai közösségében, mondja Feuerbach. Követői később megfosztották az emberi lényeket a szeretet misztikus aurájától, a tértől és időtől elvonatkoztatott Embert állították a legfőbb Lény – Isten helyébe, anélkül, hogy a kollektív lét és az egyéni élet közti szellemi szakadékat áthidalták volna vele. Isten helyébe a „nembeli ember” kerül, aki végül a kommunista párt programjában öltött formát. Az új eszme maradéktalanul és kíméletlenül alárendelte az egyedeket a párt által megfogalmazott törekvéseknek, és ezzel a gyakorlatban a történelem egyik legsötétebb időszaka vette kezdetét.

Az emberi szellem megkettőzését a „marxizmussal” nem sikerült meghaladni, de más ideológiák sem jutottak messzebb ezen a téren, ezért az ember mibenlétével kapcsolatos dilemma továbbra is jelen van a tudományban, politikában, közgondolkodásban. Az ember ezekben a tudatformákban olyan gondolati konstrukcióként van jelen, amely a nembeli ember sajátosságaival, azzal a potenciális tudással, hatalommal, erővel rendelkezik, amivel az emberi közösség. Az emberi egyed, és az emberiség közé azonban nem lehet egyenlőségjelet tenni. Míg az emberiség lehetőségei csakugyan szinte határtalanán válnak, az ember a maga egyediségében – társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális körülményeitől függően – igen korlátozott lehetőségekkel rendelkezik, amellet felettebb törékeny és sebezhető. Nem mindenki részesül egyformán azokból a kollektív javakból sem, amelyekkel az emberiség rendelkezik. Nemcsak arról van szó, hogy az emberek többsége szűkös anyagi körülmények között él, hanem ijesztő az a lelki szegénység is, ami a konkrét emberek millióit jel-

Az igazságosság, szeretet, bölcsesség, akárcsak a gonoszság, önzés, amit mi egyéni sajátosságnak tekintünk, a kollektív lét terméke.

lemzi, ahhoz a szellemi potenciálhoz képest, amelyhez gyakorlatilag nincs hozzáférésük. Petőfi szellemét idézve: a „szellem napvilága” korántsem ragyog be minden ház ablakán.

Nietzsche a vallást okolta az emberek lelki elszegényedésének folyamatáért. Az elszegényedés azonban nem a kereszténységben, még csak nem is a kommunizmusban érte a mélypontját, mert hiszen – Nietzsche kifejezésével élve – ez a „siralmas történet” a kommunizmus utáni világban tovább mélyül. Az emberek milliárdjai kerülnek mind távolabb annak a lehetőségétől, hogy az amerikai színvonalon éljenek. Erre valójában még az európai népek többségének sincs lehetősége. A „rabszolgaságot” korántsem az isteneszme tartja fenn a világban, ahogyan azt Nietzsche és követői képzeltek, hanem azok a gazdasági-politikai viszonyok, amelyek – lényegüket tekintve – az újabb kori történelem folyamán nem sokat változtak.

Nietzsche abban a hitben ringatta magát, hogy az ember csak akkor lehet igazán szabad, ha Isten meghalt. Nos, Isten napja látszólag lehanyaglott a nyugati civilizációban, az ember túltette magát a jó és a rossz kategóriáin, mondhatnánk „kezébe vette a sorsát”, ugyanakkor ez a kockázattal teli vállalkozás nem hozta meg várva várt gyümölcsét.

A GÉNEK ÉS A SZOCIÁLIS VISELKEDÉS

Csányi Vilmos *Az emberi viselkedés* című könyvében hivatkozik Thomas Hobbes híres könyvére, a *Leviathanra* (1651), amely őseinket meglehetősen vadaknak írja le. Ennek az állítólagos vadságnak csak a társadalom kialakulása tudott véget vetni. Thomas Henry Huxley (1888) – a hobbesi gondolatok nyomán – az egyének egymás ellen folyó kíméletlen harcát, a létért való küzdelem eszméjét kiterjeszti a modern társadalomra is. Azóta a közfelfogásban mélyen gyökeret vert ez a felfogás, nevezetesen hogy a társadalmi élet – tetszik ez, vagy nem tetszik számunkra – az egyének egymás ellen folyó kíméletlen harca. A valóság egészen más – írja Csányi Vilmos. A társadalom nem azért jött létre, mert az egyének egymás ellen folyó harca miatt ésszerűnek tűnt kordában tartani őket, hanem éppen fordítva, az embert genetikai adottságai készítetik szociális viselkedésre, ezek jelentik a racionalitás elemeit, amelyek a közösségek kultúrájában jelennek meg. Más szóval Csányi Vilmos szerint minden pontosan fordítva ment végbe, mint ahogyan azt Hobbes és Huxley elképzelték.⁵

*Isten napja
látszólag
lehanyaglott
a nyugati
civilizációban,
az ember túltette
magát a jó és a
rossz kategóriáin,
„kezébe vette a
sorsát”, ugyanakkor
ez a kockázattal teli
vállalkozás nem
hozta meg várva
várt gyümölcsét.*

⁵ Csányi Vilmos: *Az emberi viselkedés*. Budapest, 2006, Sanoma Budapest Kiadó Zrt. /Nők Lapja Műhely/, 101.

A korszerű kutatások Csányi Vilmost igazolják. Az ember valójában génjeiben hordozza a társas kapcsolatok igényét. A baba megszületése után azonnal igényli az anyja közelségét, azt hogy érezze szívdobogását, teste melegét, törődését. A testi kontaktus hatására megnyugszik. A szeretett személy közelsége, hangja, jelenléte, különösen érintése későbbi életünk során is kellemes és biztonságos érzést kelt bennünk. Ezt az agyi endorfinok okozzák, amelyek a kontaktus hatására termelődni kezdenek. Ha úgy tetszik, ez az első természetes nyugtató, amelyhez folyamodhatunk közérzetünk javítása érdekében.

Az újszülött tanulási folyamata azzal kezdődik, hogy igyekszik felhívni magára anyukája figyelmét. Hangocskákat hallat, gögicsél, a válaszhangok reményében. Jelzi társas igényét, kapcsolatot épít ki és tart fenn akkor is, ha nincs éppen kézben, nem szoptatják, pelenkázják, fürdetik. Ezek nagyon fontos felismerések, különösen olyan korban, amelyben a szociális génekre rossz idők járnak. A modern társadalmak legfőbb problémája abból adódik, hogy az emberek elvesztették a társas kapcsolatokhoz fűződő biztonságérzésüket.

A VILÁG VERBALIZÁLÁSA

Gondjaink mindig többreűiek. Nemcsak társas kapcsolataink kuszálódtak el, vannak más természetű problémák is.

A világot csak és kizárólag verbalitásként vagyunk képesek megragadni, ami azt jelenti, hogy a teremtett valóság egyfelől a szó által keletkezik, másfelől ez a valóság csakis a teremtő szó használatával és értelmezésével válik érzékelésünk és tudatunk számára megfoghatóvá; azaz a szó, a beszéd az az aktus, amely bevégzi a világ birtokba vételének emberi művét. Ebben az aktusban nagyon sok a kockázati tényező. Ébrenlétünk minden percében nekünk magunknak kell(ene) értelmes egységbe szervezni gondolatainkat, ha azt akarjuk, hogy a többiek, mások figyelmükre méltassanak bennünket, megértessük magunkat.

Elménk folyamatosan érzékeli és értékeli életünk minden apró mozzanatát, a környezeti ingereket, olyan nagy „felbontású fényképeket” készít, amelyek nem láthatóak, nem hallhatóak, nem tapinthatóak számunkra, de tudatalattinkban elraktározódnak. Valójában nem is fényképek ezek, hanem inkább reprezentációk, amelyek nemcsak tartalmilag, hanem történéseiben is rögzítik életünk egy-egy pillanatát, hosszabb-rövidebb időszakát. Ezek a reprezentációk a világban

A társadalom nem azért jött létre, mert az egyének egymás ellen folyó harca miatt ésszerűnek tűnt kordában tartani őket, hanem éppen fordítva, az embert genetikai adottságai készítetik szociális viselkedésre...

való tájékozódásunk alapjául szolgálnak, eredetüket tekintve megbízhatóak, ugyanakkor kiindulópontot jelentenek gondolkodásunk, képzeletünk, fantáziavilágunk számára.

A lehetőség adva van saját elménk használatára, mégis az európai gondolkodás hajnala óta kevés számú ember az, aki megszüli a gondolatokat, a többiek csak szajkózzák vagy felhasználják azokat. Ebben a tekintetben ma talán rosszabb a helyzet, mint korábban volt. Ma ugyanis nem valami szellemi óriások szülik a gondolatokat, hanem, Csányi Vilmost idézve: „Gondolatainkat szövegírók írják, újságok, rádió, televízió közli, és ezekből szedegetjük fel azokat a morzsákat, amelyekről azt valljuk, hogy tényleg a mieink.”⁶ Ellentétben a természeti népekkel, akik megbízható forrásokra, közösségük ismereteire és saját személyes tapasztalatukra támaszkodnak, napjainkban a média révén ismeretlen emberek szólnak hozzánk. Könyvek, filmek, videók, lemezek, televízió, számítógép, internet áll rendelkezésünkre. Látszólag sokkal többet tudunk a világról, mégis, ha arra a kérdésre keresünk választ, hogy kik vagyunk, hova tartunk, elbizonytalanodunk, mert egyre bonyolultabb viselkedési technikák, szerepek, folyamatok konstrukciói vagyunk. A nyelvi ismeretek, a viselkedési szabályok, az ideák, tudatformák összetett szövevényéből építjük fel magunkat, és ebből konstruáljuk meg – állítjuk össze – a fejünkben levő világot. Amely világ gyakran nem áll meg a lábán, ahogyan önképünk sem felel meg a valóságnak. Erről a folyamatról, és ennek buktatóiról a későbbiekben külön fejezetben szólnunk.

...az európai gondolkodás hajnala óta kevés számú ember az, aki megszüli a gondolatokat, a többiek csak szajkózzák vagy felhasználják azokat.

A MEGISMERÉS FORMÁI

Itt csak érintőlegesen foglalkozunk a teremtő szó használatával, hogy ezek után néhány szót ejtsünk a megismerés folyamatáról és annak további buktatóiról.

Megismerés alatt azt a folyamatot értjük, amely során a világ tudatosodik bennünk: ismereteket szerzünk az emberekről, a társadalomról, a természetről, mely ismeretek hozzásegítenek bennünket az alkalmazkodáshoz, a természet és társadalom formálásához, az életben maradáshoz és a dolgainkkal való boldoguláshoz.

A megismerés különféle formákban végbemenő bonyolult tanulási folyamat, amelynek sajátos szakaszai és fokozatai vannak, s az ember különböző képességei vesznek részt benne. Ezek egyike a racionális gondolkodás, amely a felvilágosodás óta háttérbe szorít minden egyéb mozzanatot. Pedig a gondolkodáshoz hasonlóan fontos szerepet játszik

⁶ l. m. 177.

a megismerés folyamatában az ember közvetlen érzéki kapcsolata a világgal, a közvetlen „eleven szemlélet”, ha úgy tetszik, a dolgok személyes megtapasztalása. Megtapsztaljuk a fényt, a hőt, a hideget, a színeket, a szagokat, a szilárdságot, a lágyságot stb., ezáltal vagyunk képesek helyesen tájékozódni a dolgok világában. Elsajátítjuk a tárgyak használatát, amellyel a megismerésen túl képessé válunk a természet és a társadalom formálására. Az elvont logikai gondolkodás, a fogalom, az ítélet, a következtetés alapján fontos információkat szerzünk a környezetünkben végbemenő változásokról, de ugyanilyen fontos szerepe van a megismerésben a képzelőerőnek, az alkotó fantáziának, az intuíciónak, mert lehetővé teszik, hogy általánosítsuk személyes tapasztalatainkat. A gondolkodás során kialakított eszmék, ugyanis nem mindig felelnek meg a valóságnak. Csak akkor beszélhetünk a nézetek, ismeretek, elméletek igaz voltáról, ha az élet – a társadalmi gyakorlat – igazolja, hogy azok megfelelnek a valóságnak.

A társadalom egésze az ember történeti létén, az egyedi életek sokaságán keresztül szüntelenül pontosítja, mélyíti, tökéletesíti, ellenőrzi ismereteinket. Vegyük észre, hogy minden ember élete része az igazság megismerési folyamatának. A társadalmi viszonyok szüntelen változása és az egyedi életek sokfélesége miatt a megismerési folyamat sohasem engedi megváltozhatatlan dogmává merevedni az igazságot. Ebben az értelemben a tudományos igazság is csak része ennek a fejlődési folyamatnak, amelynek lehetőségei minden adott történelmi időszakban a társadalmi lehetőségektől, a technika színvonalától, a tudás megrendelőinek az igényétől függ.

A társadalom egésze az ember történeti létén, az egyedi életek sokaságán keresztül szüntelenül pontosítja, mélyíti, tökéletesíti,

A TUDOMÁNYOS MEGISMERÉS

A tudomány nem maga az örök és abszolút igazság, hanem a társadalmi tudat egyik formája, az ismeretek történelmileg egymásra épülő rendszere, melynek igazságtartalmát a társadalmi gyakorlat állandóan ellenőrzi és korrigálja. A tudományos ismeret jelentősége általánosságában, egyetemességében van. Abban, hogy a véletlenszerű, a kaotikus jelenségek mögött felismeri és tanulmányozza az objektív törvényeket, melyeknek ismerete nélkül nehéz és kockázatos a tudatos, célratörő gyakorlati tevékenység.

A tudomány a megbízható ismereteket megfigyeléssel, kísérletekkel és a logikai gondolkodás eszközeivel éri el. A megismerés elvileg arra irányul, hogy az egyszerű oksági összefüggések és kapcsolatok feltárásától eljussunk a lét mélyebb és alapvető törvényeinek a feltá-

rásáig. Ez a célkitűzés részletkérdésekben, egy-egy szakterület vonatkozásában nem ütközik akadályba, a lét egészét illetően azonban tudományos téren meglehetősen kaotikus viszonyok uralkodnak. És a helyzet ebből a szempontból a specializálódással, az ismeretek robbanásszerű gyarapodásával mind áttekinthetlenebbé válik. Különböző tudományágak képviselői valójában már régóta nem értik egymást. Külön gondot okoz, hogy irigységből, ötlettelenségből, gyávaságból kifolyólag még az azonos szakterület művelői között is széles árkok húzódnak. Közismert például, hogy a titulussal, pozícióval rendelkező tudósok hajlamosak akadályozni az új kutatásokat. De az okok között ott található a tudósokra gyakran jellemző elzárkózás, a gögös arisztokratizmus, a tudományos ismeretterjesztéssel kapcsolatos elutasító magatartás is. Másfelől a közoktatás és média sem szentel kellő figyelmet az új ismeretek népszerűsítésének, helyette önmagával, az általa kreált sztárokkal foglalkozik ügyet sem vetve arra, hogy az ember és a világ megismerése terén hol tartunk, abból milyen konzekvenciákat lehet és kell levonnunk.

*Különböző
tudományágak
képviselői már
régóta nem értik
egymást.*

MIVEL FOGLALKOZIK A PSZICHOLOGIA?

A fenti rövid kitekintésre azért volt szükség, hogy a megismerés folyamatában elhelyezzük valahol a pszichológiát mint elméletet és gyakorlatot. Ez ugyanis korántsem egyszerű és magától értetődő feladat. Először is egy félreértést kell tisztáznunk, amely a pszichológia tárgykörével kapcsolatos. A lélektan nem azokkal a kérdésekkel foglalkozik, amelyekre az emberek tőle választ várnának. Az embereket – értelemszerűen – saját lelki életük foglalkoztatja, személyes életükre vonatkozóan szeretnének hasznosítható ismeretekhez jutni, ilyen ismeretekkel azonban a pszichológia nem nagyon tud szolgálni számukra. Annál az egyszerű oknál fogva, hogy a lélektant az ember „lelke” (vagy amit értünk alatta) a legkevésbé sem érdekli. Ugyan lelki jelenségek vizsgálatával foglalkozik, ez alatt a kifejezés alatt azonban mást ért, mint amire az egyszerű emberek „lelki” alatt gondolnak.

A pszichológia, azóta hogy tudománnyá vált, egyfolytában azon fáradozik, hogy komoly tudományként tartsák számon. A lélek fogalma azonban kompromittálja, a tudomány ugyanis ez idő tájt nem tulajdonít ennek a fogalomnak releváns valóságtartalmat. Az, amit köznap szóhasználatlall léleknek nevezünk, természettudományos módszerekkel értelmezhetetlen és megfoghatatlan, nem létezik. Ennélfogva a pszichológia mint tudomány, tulajdonképpen okafogyottá

vált. Nincs adekvát tárgya. Ezt a felettébb kínos helyzetet a pszichológia úgy oldotta meg, hogy mással, a magasabb rendű idegrendszer működésével – az érzékeléssel, emlékezettel, gondolkodással, képzelettel, akarattal – foglalkozik, ezeket nevezi lelki jelenségeknek.

Lélek tehát nincsen, de lelki jelenségek vannak. Ezeknek a lelki jelenségeknek (a magasabb rendű idegrendszeri működésnek) semmi közük azokhoz a lelki tartalmakhoz, amelyekről az emberek naphosszat beszélnek, ha lelki életük szóba kerül. Erre az ingoványos talajra természetesen kockázatos toronyházat építeni.

A félreérések elkerülése végett szögezzük le, hogy az idegrendszeri mechanizmus megismerése kardinális fontosságú kérdés, a pszichológia iránt megnyilvánuló széles körű érdeklődés azonban nem ennek szól. Az érzékelés, gondolkodás, fogalomalkotás, emóciók, képzelet mint idegműködés az egyszerű embereket vajmi kevésbé foglalkoztatja. Bízvást állíthatjuk, hogy – a pszichológusokon kívül – senkinek sem okoztak még álmatlan éjszakát. Az embereket személyes életük, saját sorsuk, illetve azok az érzések és gondolatok foglalkoztatják, amelyek mindennapjaikkal kapcsolatosak. És abban a hitben ringatják magukat, hogy a pszichológia mindegyik magyarázattal tud szolgálni, útmutatást tud adni számukra, hogyan és miként cselekedjenek, hogy boldogabbak legyenek. Paradox módon ezek az alaptalan elképzelések, indokolatlan elvárások teszik vonzóvá és népszerűvé a pszichológiát az emberek számára.

Nem ez az egyetlen félreértés a világon. Fejtegetésünket azzal kezdtük, hogy dolgok több jelentésűek, a látszat mögött gyakran egy másik, mélyebb valóságszint rejlik. Az elmúlt évszázadban a pszichológia tiszteletreméltó szaktudományos ismeretanyagot halmozott fel, ebből a tudásból azonban a konkrét, hús-vér emberek nem sok mindent tudnak saját boldogságuk érdekében hasznosítani. Nem ismerek senkit a laikus emberek közül, aki pszichológiai szakfolyóiratokat forgatna, viszont alig találkoztam valakivel, aki ne olvasson el az újságokból (legalább néhanapján) a horoszkópját. A különböző társadalmi tudatformák, köztük a tudomány, régen elszakadt a mindennapok valóságától. A gazdag ismeretanyag, amit a pszichológia felhalmozott, ott porosodik valahol a könyvespolcon, miközben az emberek sehogy sem tudnak zöldágra vergődni lelkiállapotukkal. Más társadalmi tudatformák tekintetében is megfigyelhető a szakma művelői részéről a bezárkózó mentalitás, amely átjárhatatlanná tette a „kaszton belüli” és „kaszton kívüli” gondolkodás közti szakadékot.

Az embereket személyes életük, saját sorsuk, illetve azok az érzések és gondolatok foglalkoztatják, amelyek mindennapjaikkal kapcsolatosak.

LELKI ÉLET ÉS LELKI ZAVAR

Az alkalmazott pszichológia valamelyest közelebb áll a társadalmi elvárásokhoz, mint az akadémikus lélektan. Az, aki pszichoterápiával foglalkozik kénytelen figyelembe venni a páciensek élettörténetét, közérzetét, egészségi állapotát. A pszichoterápia elvileg tudományos alapokon nyugszik, a szakmán belül, az ember mibenlétének értelmezése körül azonban olyan tarkaság uralkodik, hogy csak nagy megszorításokkal beszélhetünk tudományról.

Az elméleti tarkaságnak részben objektív, részben ideológiai okai vannak. Nehéz pontosan meghatározni, hogy egy-egy lelki betegség kialakulásában mekkora szerepe van a biológiai adottságoknak, s mekkora a társadalmi körülményeknek. Általános tapasztalat, hogy az ember életmódjában bekövetkező változások döntő szerepet játszanak az ember életét és életminőségét veszélyeztető betegségek kialakulásában. Minél távolabb kerül az ember egykori természetes életformájától, minél jobban átszövi életét társadalmi meghatározottsága, vele együtt mintha az ember betegségeinek a természete is megváltozna. Ahogyan a korábbi életformák megszűnnek, átszerveződnek, velük együtt tűnnek el a rájuk jellemző korábbi népbetegségek, hogy helyüket átadják a megváltozott társadalmi körülményekre jellemző új betegségeknek.⁷

A korunkra jellemző ideges panaszok: a rossz közérzet, a különféle személyiségzavarok és deviáns viselkedésformák gyakorisága miatt sokan „neurotikus civilizációról” beszélnek, amit megerősít a mindennapi tapasztalat, hogy az emberek között mind több szó esik lelki életük nehézségeiről.

A fejlett országokra jellemző népbetegségek ma semmi kétséget nem hagynak afelől, hogy kialakulásukban döntő szerepet játszanak a társadalmi körülmények. Különösképpen vonatkozik ez a lelki betegségekre, amelyek miatt évente több millió ember szorul orvosi/pszichológia segítségére. Az új népbetegségek „természetét” illetően a kérdések sora vár tisztázásra. Ezzel összefüggésben a pszichiátria és a klinikai pszichológia az orvoslás egészét érintő viták pergőtüzébe került.

A különböző lelki betegségek kórisméjét és terápiáját illetően a szakmai közvélemény megosztott. A mély árok az elmebetegségeket és a különböző lelki zavarokat biológiai okokra visszavezető korábbi elmekórtani szemlélet, és a környezeti hatásoknak döntő szerepet tulajdonító „humanista felfogás” képviselői között húzódik. Freud az elsők között bizonyította be, hogy a személyes élményeknek (a lelki

⁷ Hódi Sándor: A pszichiátria kiüttlansága. In uó: *Illúziók nélkül*. Újvidék, 1985, Forum Könyvkiadó, 44.

traumáknak) perdöntő hatásuk van egyes betegségek kialakulásában. Érdemeit nem kisebbíti az a körülmény, hogy ő ezeket a traumákat kissé egyoldalúan a szexualitásra redukálta. Ma már tudjuk, hogy az élet érzelmi-tudati vonatkozásai sokkal átfogóbban fejtik ki hatásukat a lelki betegségek és magatartási zavarok kialakulásában, de azt, ami a betegségek kialakulása és gyógyítása szempontjából forradalmian új meglátás volt, Freud bizonyítani tudta. Nevezetesen, hogy a személyes élményanyag afféle eleven „dinamizmusként” él a pszichikumban,⁸ s ha ez nem is tudatos számunkra, múltunk sorsformáló erőként hat életünk (egészségünk és betegségünk) alakulásában.

Sajnos ez a pszichoanalízissel megjelenő új szemlélet, bár megkérdőjelezte a hagyományos elmekórtan egyeduralmát, nem eresztett igazán mély gyökeret sem a tudományban, sem az orvoslásban. A tudomány főiránya az egészség-betegség vonatkozásában ma is a régi „orvosi modellben” gondolkodik. Az új gyógyszereknek köszönhetően jelentős eredményt sikerült elérni a „tünetek” kezelésében. A sikeres gyógyítással azonban nemcsak a tünetek szüntethetők meg, hanem rejtve maradnak azok az okok, amelyek miatt a beteg segítségért folyamodott. A beteg ugyanis nem a tünetektől szenved, hanem problémás élethelyzetétől, a tünetek jobbára jelzésértékűek, gyakran formát váltanak, és búvópatakszerűen viselkednek. A beteg azt jeleníti meg velük, hogy szerencsétlen, nehézségekkel küszködik akkor, amikor úgy érzi, hogy képtelen helytállni és alkalmazkodni.

Természetesen nem az orvos feladata ezt a komplex problémakört megoldani. Az ő feladata a tünetek megszüntetése, és ezt meg is teszi. Ezzel együtt nem szerencsés, hogy a tünetek által megjelenített sorshelyzetek, a lelki betegség személyi-társadalmi összefüggései rejtve maradnak a társadalom előtt. A sikeres gyógyszeres terápia azt sugallja, amit a hagyományos elmekórtan hallani akar: nevezetesen, hogy az „agyműködés” kóros elváltozásaival van baj, és nem az ember életkörülményeiben, emberi kapcsolataiban, társadalmi viszonyaiban. Ahogyan azt Jankowski szellemesen megfogalmazta: a lelki betegségek éppen azért, annak köszönhetően lépnek fel, mert az agyműködés megbízható, tökéletes, érzékenyen reagál az ember helyzetét meghatározó körülményekre. Hiszen az agy mást nem tehet, mint hogy a „beteg” társadalmi struktúrát lelki betegséggé, az ember számára elfogadható társas-személyes viszonyokat pedig egészséges pszichikumává szervezi.⁹

A lelki betegségek halmozódása arra figyelmeztet bennünket, hogy társadalmi viszonyok a gazdasági élet javuló mutatói ellenére

⁸ Kazimierz Jankowski: *Pszichiátria és humánnum*. Fordította Murányi Beatrix. Az előszót írta Buda Béla. Budapest, 1979, Gondolat, 10.

⁹ I. m. 101.

az ember életminőségének a rovására alakulnak. Ennek az új meg-látásnak a térhódítása nagy ellenállásba ütközik, a szaktudományos viták mögött eszmei, ideológiai, politikai erők heves összecsapása zajlik. A tudományos intézetek, egyetemei katedrák, a média stb. lényegükből fakadóan az uralkodó politikai-gazdasági viszonyokat védik, ennél fogva az a szemlélet, hogy a tünetek mögött a sorsukkal elégedetlen, az életkörülményeik miatt szenvedő emberek adnak hangot „nemtetszésüknek”, nehezen tör utat magának.

Annak taglalása, hogy az életkörülmények romlása miért beteg-ségtünetek formáját ölti, és miért nem politikai tiltakozás formájában jelenik meg, messzire vezetne, a könyvünk egyes fejezetei azonban, amelyek az ember társadalmi körülményeivel, a közösségi beágya-zódásával, a tudat manipulálásával foglalkoznak, bőszéges informá-ciókkal szolgálnak ennek a kérdésnek a megértéséhez.

A KÖR BEZÁRUL

Itt elég annak a leszögezése, hogy legjobb ismereteink szerint az emberi együttélési viszonyok és a lelki betegségek szoros összefü-gésben vannak egymással, ezt azonban az érintett szaktudományok mélyrehatóan nem vizsgálják. A betegségek és az életkörülmények közti összefüggés ma már az érrendszeri betegségek és a rák vonat-kozásában is bizonyítottan látszik, egyelőre azonban tartja magát az a szemlélet, hogy a gyógyítás a társadalmi struktúrák megkerü-lésével, pusztán gyógyszeres és/vagy pszichoterápiás eszközökkel is megvalósítható. Ez bizony ideológiai kompromisszum a javából, amely nem kíván a lelki élet zavarainak és a leggyakoribb népbeteg-ségeknek társadalmi okaival, az „emberi kapcsolatok rendezetlen-ségével” szembenézni. A beilleszkedési problémákat, kielégítetlen szükségleteket, mozgáshiányt, étkezési szokásokat stb. vissza lehet szubjektív okokra vezetni, ettől azonban a beteg családi közösségének, mikro- és makroszociális környezetének a feszültségei nem szűnnek meg. Márpedig az érzések zűrzavara, a téves gondolkodásmód, az egészségtelen életvitel ide vezethető vissza.

A lelki betegségek jelentős többségének a háttérben gyógyszerrel vagy pszichoterápiával meg nem oldható, ki nem küszöbölhető tár-sadalmi konfliktusok állnak. Az életminőség javulásához szükséges életkorrekcióra a társadalmi strukturális viszonyok változása nélkül nincs lehetőség. Átmenetileg persze, ha kizárólag a tüneteknek tu-lajdonítunk fontosságot, gyógyszerekkel és/vagy pszichoterápiával

javulást érhetünk el a beteg állapotában, ám ha a beteg visszakerül korábbi környezetébe, amin a terápia mit sem változtatott, a páciensnek előbb-utóbb újra csak meg kell élnie mindazt, ami elől „betegsége” révén ideiglenesen megmenekült.¹⁰ Egyszerűen arról van szó, hogy a gyógyítás nem tud visszahatni azokra a társadalmi viszonyokra, arra a személyi-társadalmi létállapotra, amely a lelki élet zavarainak a forrása, táptalaja. Sőt, mivel a tüneti kezeléssel a strukturális viszonyok mint patogén tényezők nem kerülnek szóba, megerősítést nyer az a létforma, ami a lelki élet zavaraiiban megnyilvánuló társadalmi ellentmondások hordozója. Végző soron tovább mélyülnek azok a társadalmi strukturális ellentmondások, amelyek aztán még több, előbb-utóbb tengernyi pácienszt biztosítanak a pszichiáterek és klinikus pszichológusok számára. És ezzel a kör bezárul. A pszichiátria önerejére támaszkodva a lelki betegségek áradatával szemben immár nem tudja vállalni a harcot. A neurózisok, elmebajok, depresszió, alkoholizmus, öngyilkosság, narkómánia lassan járványméreteket ölt, ezeknek a tüneteknek a társadalmi kóreredete, a gyógyítás körülményessége pedig emberileg még inkább megvalósíthatatlanná szélesíti az érintett szakemberek kompetenciakörét, illetve magát ezt a kompetenciakört is veszélyezteti. Tetszik ez, vagy nem tetszik valakinek, el kell jutnunk addig a felismerésig, hogy önmagukban vett lelki betegségek nem léteznek, mert mindaz, ami elmebaj vagy más tünetek formájában az orvos/pszichológus elé kerül, nemcsak valaki személyes életének, hanem az ember társadalmi létének a problémája is egyben.¹¹

A SZEMÉLYISÉG FOGALMA

Ennek az ellentmondásnak a felismerése nem új keletű jelenség az érintett szaktudományokban. Többen javaslatot is tettek már a „beteg társadalom” gyógyítására. A helyzet azonban a filozófiai alapokat illetően meglehetősen eklektikus, Sartre és Heidegger egzisztencializmusától, Jung komplex pszichológiájától és Husserl fenomenológiájától Jaspers, Freud és Marx tanításáig szinte mindenféle ideológiai elem megtalálható benne. Még szerteágazóbb, összetettebb a pszichológia eszköztára, amelyen belül több száz iskolával, irányzattal, ágazattal lehet számolni. Ebben a széttagoltságban, az ismereteknek, gondolatoknak és állásfoglalásoknak ebben a színes kavargásában eligazodni is nehéz, hát még az igazság nyomára jutni.

Már a pszichológia kulcsfogalma, a személyiség is problematikus, ami az egyedi és az általában vett, a konkrét emberektől elvonatkoz-

¹⁰ Hódi Sándor: i. m. 52.

¹¹ Erős Ferenc:

Antipszichiátria. *Világosság*, 1980. 8–9. sz.

tatott pszichikumot egyaránt jelöli. Az individualitás, az egyediség az ember legalapvetőbb jellemzője, ugyanakkor az ember általános sajátossága. Minden ember a természet erőinek és a társadalmi viszonyoknak az egyedi alkotása, testi és mentális folyamatok egyedi, belsőleg összehangolt szervezettsége. A tudomány csak az átfogó, sőt lehetőleg egyetemes törvényekkel foglalkozik, így nem képes az ember egyediségét vizsgálni. De a személyiség, mint megannyi egyedi sajátosság, maga is általános jelenség, hiszen minden individuum személyiségének kialakulása, viselkedése hasonló módon szerveződik. Ennek vizsgálatával a személyiséglélektan foglalkozik. Magával a „belső rendszerrel”, a személyes élettel azonban a személyiséglélektan sem tud mit kezdeni, így annak megismerése, ábrázolása továbbra is az irodalom, a költészet és a művészet tárgykörébe tartozik.

A pszichológiai kutatás számára maradnak az általános normák és szabályszerűségek. Béla olyan-e, mint bármely más ember? Olyan-e, mint a protestánsok, művészek, politikusok, vasesztetikusok, családapák általában? Mi az, amiben nem hasonlít senki másra? Az összevetések során a pszichológusok megállapíthatják, hogy Béla nem különbözik számottevően más csoporttagoktól, személyiségének azonban vannak egyedi sajátosságai. Ezeket az ismereteket aztán a pszichológusok megoszthatják a munkáltatóval vagy magával Bélával. Azt, hogy ebből ki mit tud profitálni, más lapra tartozik.

A FIKTÍV EMBER FENOMENOLÓGIÁJA

Az egyetemi katedrákon dolgozóknak, ahol a pszichológusok újabb meg újabb nemzedékét a régebbiek a maguk képére képezik ki, nincs pontos elképzelésük arról, hogy a hallgatóknak a szakma későbbi eredményes művelése szempontjából milyen tudásra, ismeretekre lenne szükségük. A képzés abból áll, hogy ki-ki előadja azt, ami az évek során ráragadt. Ez eléggé átrostált ismeretanyag, továbbadásból nem lehet baj. A pszichológiát közvetlenül érintő, húsba vágó társadalmi kérdések tárgyalásától viszont mindenütt ódzkodnak. A pszichológusok jó része azt vallja, legjobb, ha a lélektan nem avatkozik a politikába, nem hívja fel magára a figyelmet, mert akkor a politika sem avatkozik a pszichológiába. A pszichológia ezzel a hozzáállással szinte mindenből kiszorult, ami a társadalmi gyakorlat és az emberek részéről érdeklődésre tarthat számot. Ez a beállítódás összefügg azzal a szemléletmóddal, amelynek következtében a megélt valóság érdektelenné vált a pszichológia mint tudomány számára, helyette

mindenkire és senkire sem vonatkozó lelki jelenségek modellezésével foglalkozik, magyarul szólva élettelenül silányított adatokkal és absztrakciókkal van elfoglalva.

Azáltal, hogy a pszichológia a különálló léttel nem rendelkező lelki jelenségeket az empirikus vizsgálat érdekében kiragadja a konkrét életviszonyokból, elvesz az ontológiai jelentőségük, az válik mellékessé, ami a konkrét ember számára esszenciális fontosságú, a megélt valóság, amit az ember életével, személyiségével, érzelmeivel és tudatával megjelenít.

A kérdés persze, hogyan tudna a pszichológia a pszichikum vagy a személyiség elvont és általános fogalmától az emberek által megélt valóság konkrét érzelmi és gondolati reflexiójához visszajutni? Hiszen a minden ember lelki életére érvényes törvényszerűségek kutatása, amire a lélektan ambicionálja magát, a konkrét érzelmei, akarat, gondolati megnyilvánulások megértésének a legfőbb akadály. A mindenkire érvényes általánosságok ugyanis az ember mindenkori konkrét, specifikus valóságbeli helyzetét és viszonyait kódosítják el és mossák egybe. Nem túl nagy árat fizet-e a pszichológia a tudományosság látszatáért azzal, hogy a maguk különvalóságában, elvontságában tulajdonképpen nem létező lelki jelenségeket „érzelem”, „akarat”, „gondolat” „képzelet” stb. formájában leválasztja az érző, akaró, gondolkodó, képzelődő emberekről? Mi marad a kezünkben, ha eltekintünk azoktól a társadalmi szituációktól, életkörülményektől, melyek feltételeként ezek a reflexiók létrejöttek? Lehetséges-e az ontológia tartalmukat és pszichológiai értelmüket vesztett formai elemekből az emberi pszichikum titkait megismerni?

Tartani lehet tőle, hogy nem lehet, hogy mindez csak pótcselekvés. A hús-vér emberek életével, lelki állapotával való foglalkozás helyett a pszichológia a fiktív ember fenomenológiáján munkálkodik.

MI AZ ÉLETPSZICHOLOGIA?

Az életpszichológia fogalmát – abban az értelemben, ahogyan a könyvben tárgyalom –, legjobb ismereteim szerint rajtam kívül más nem használta. Pontosabban a fogalmat mintegy 20-25 évvel ezelőtt írt tanulmányomban: – „Életpszichológia”. Egy még nem létező tudományról¹² – én használtam először azzal a szándékkal, hogy ennek a részletes kimunkálására később visszatérek. Az alábbiakban kivonatossan ismertetem a negyed századdal ezelőtt írt tanulmányom főbb gondolatait, kiegészítve mai meglátásaimmal. Előbb azonban

¹² Lásd Hódi Sándor: i. m. 8–43.

tegyünk egy kis kitérőt azok kedvéért, akik hajlamosak megfelekezni arról, hogy az ember társadalmi lény.

Elvétve, itt-ott az interneten néha találkozni az életpszichológia kifejezéssel, amit többnyire a fejlődéslélektannal azonos értelemben használnak. A fejlődéslélektan a pszichológia egyik főbb kutatási ága, amely az általános testi, értelmi, érzelmi, társas és személyiségbeli változásokkal foglalkozik. A fejlődéslélektannak mint tudománynak a célja a különböző fejlődési funkciók leírása, megmagyarázása, összehasonlítása és előrejelzése. Tekintettel arra, hogy az emberek koruk előrehaladtával mindannyian keresztülmennek ezeken a fázisokon a megtermékenyítés pillanatától életük végéig, a fejlődéslélektant bizonyos értelemben életpszichológiának is tekinthetjük, a fejlődéslélektan azonban pontosabb és jobb kifejezés.

Életpszichológia alatt én merőben mást értek. Azt gondolom, hogy az élet maga az igazi pszichológia mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásban. Ahhoz, hogy az életben eligazodjunk, releváns pszichológiai ismeretekkel kell rendelkezünk mind a társadalomra, mind magunkra, mind pedig más emberekre vonatkozóan. Az alapvető fontosságú pszichológiai ismeretek nélkül, amelyekre gyarapodó élettapasztalatunkkal teszünk szert, úgy viselkednénk, mintha az őserdőből kerülnénk elő.

Mindazonáltal a pszichológia hozzásegíthetné az embereket életérzéseik, gondolataik, terveik, konfliktusaik, problémáik kapcsán létbeli helyzetük és társadalmi meghatározottságaik tudatosításához, lehetővé téve így számukra, hogy rendelkezzenek azzal a szellemi tőkével, perspektívával, előrelátással, amely a helyes önismeretre alapozó, értelmesen cselekvő, helytállásra törekvő, döntéseik következményeit felelősséggel vállaló életek szempontjából kívánatos.

A társadalom őserdeje talán a dzsungelnél is kiismerhetetlenebb, és nem kevésbé veszélyes. Ha kimozdulunk abból a környezetből, amelyben felnevelkedtünk, mindannyian úgy viselkedünk, mint az őserdő gyermekei. Az ismeretlen világ félelmet kelt bennünk, új nyelvet felnőtt fejjel nehezen vagy sohasem tanulunk meg tökéletesen, az új szokásokat is csak nagy nehézségek árán sajátítjuk el. Ezzel csak azt akarom hangsúlyozni, hogy a személyes élet társadalmi-strukturális alapjai lényegbevágóak. A kakukktójásból mindig kakukk lesz, mindegy, hogy a fiókák milyen fészekben kelnek ki, az ember esetében ez nem így van. Senki emberfiát nem lehet elvonkoztatva vizsgálni attól a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális szférától, amelyben ráeszmél a világra. Ami egyúttal azt jelenti, hogy az

...az élet maga az igazi pszichológia mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásban.

emberi élet aktuális pszichológiai kérdései mindig társadalmi kérdések, amelyekben a gazdasági, a politikai, a kulturális élet sajátosságai, olykor ellentmondásai artikulálódnak.

A kakukktojásból mindig ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkező kakukk lesz, mindegy, hogy a fiókák milyen fészekaljban kelnek ki, az ember esetében ez nem így van.

Ahogy a pszichológia mint emberismeret nem nélkülözhet más társadalmi tudatformákat, a gazdasági életre, politikai helyzetre, egészségügyi viszonyokra, kulturális sajátosságokra vonatkozó ismereteket, a tudomány, a gazdaság, a politika sem nélkülözheti azokat a pszichológiai kutatásokat, amelyek az emberi élet sajátosságainak a megismerésére irányulnak. Az, amit szubjektív szférának szoktunk nevezni, az objektív társadalmi-természeti viszonyok érzelmi és tudati visszfénye, a létviszonyok megélése.

A KAMBODZSAI MAUGLI ESETE

Nemrégiben bejárta a világsajtót egy lánynak a szomorú története, aki 19 év után került elő az észak-kambodzsai dzsungelből.¹³ Rochom P'ngieng – így hívták a lányt – 1988-ban, nyolcévesen tűnt el a dzsungelben, ahol történetesen egy bivalycsordát őrzött. (Más verzió szerint a szülei elől menekült el, akik a talán kissé fogyatékos gyereket csuklójánál fogva gyakran kikötötték és félholtra verték.) Tizenkilenc évvel később találtak rá, s a lány ekkor már inkább állatként viselkedett, mint emberként. Beszélni nem tudott, csak jelekkel kommunikált (például a hasát simogatta, amikor éhes volt), görnyedten járt, a haja hosszúra nőtt és érthetően tetőtől talpig koszos volt. Akkor fogták el, amikor rizst lopott a fővárostól 320 kilométerre levő Oyadao faluban, az ország északkeleti részén található Rattanakiri tartományban. A nagyjából százfős falu rendőre, bizonyos Sal Lou a nő csuklóján levő sebhelyekből ismert rá a lányára, amely alapján többen is meg voltak győződve arról, hogy az elveszett kislány tért vissza. A család azonban hallgatott, elzárkózott a nyilvánosság elől, ami némiképpen érthető, így viszont sok a megválaszolatlan kérdés a kambodzsai lány körül.

A *The Guardian* cikke felveti, hogy esetleg kitaláció az egész történet, ez azonban mondanivalónk szempontjából csaknem mellékes. Hiszen nem a kambodzsai Maugli lenne az egyetlen, aki az őserdőből előkerült. Az irodalom legalább száz hasonló esetet tart számon. Már 1304 körüli feljegyzések beszámoltak egy gyerekről, akit állítólag a

...az emberi élet pszichológiai kérdései mindig társadalmi kérdések, amelyekben a gazdasági, a politikai, a kulturális élet sajátosságai artikulálódnak.

¹³ Stöckert Gábor: *Rejtélyek a kambodzsai Maugli körül*. [2007. január 21.] Online. <http://index.hu/bulvar/maugli070121/>

farkasok neveltek a német Hesse városa mellett. Tudunk olyan ír fiúról is, aki birkák között nevelkedett 1672-ben, 1660 körül pedig több krónika is említ litván gyerekeket, akik medvék között nőttek fel.

Korunk dzsungelkölykeinek története Kamalával és Amalával kezdődik. A becslések szerint hét, illetve másfél éves lányokat farkasok nevelték az indiai Midnapore mellett. A gyerekeket 1920-ban találták meg. Amala hamarosan meghalt, és Kamala is rövid ideig (1929-ig) élt. Szintén Indiában, és ugyancsak farkasok közül került elő a hétéves Ramu 1954-ben. A gyereket anyja szerint egy farkas ragadta el, amikor csecsemő volt. A civilizációba visszatért Ramu később is lefetyelte a tejet, csontokat rágcsált, négykézláb közlekedett, és úgy viselkedett, mint egy farkas.

A hatéves John Ssebunya 1987-ben négyévesen menekült az ugandai dzsungelbe erőszakos apja elől. Két évvel később találták rá, cercófmajmok között élt, egy majomcsapat megbecsült tagjaként. Szülei elől szökött el a négyéves román Traian Caldara is, akit három év múlva, 2002-ben találtak meg az utcán, ahol a gyerek a kóbor kutyák között nevelkedett és azok szokásait vette fel.

A szibériai Andrej Tosztik mindössze három hónapos csecsemő volt, amikor a szülei egyszerűen kitették a házból. A gyereket hét évvel később, 2004-ben találta meg néhány szociális munkás. Andrej négy lábon járt, megszagolta az ételt, mielőtt megette volna és óvatosan kellett vele bánni, mert könnyen megharapta az óvatlan embereket. Mint kiderült, a család kutyája nevelte fel a gyereket. 1998-ban Moszkva mellett találtak rá a hatéves Ivan Miszukovra, aki szintén kutyák között nőtt fel.

Ismertek magyar esetek is. 1767-ben a mai Szlovákia területén található Korponában a vadászok egy meztelen, tizennyolc év körüli lányt találtak egy barlangban. A természetes leányzó a feljegyzések szerint barna bőrű volt és csak nyers húst evett. Később elfogták, és egy elmeógyógyintézetbe zárták. 1994-ben egy, a rábaközi Szil községben talált négyéves kisfiú esete rázta meg a közvéleményt. A gyereket gondviselői elhanyagolták, ezért kutyák nevelték fel. A fiú nem tudott beszélni, négy lábon járt, és csak kutyák módjára volt szobatiszta.

A civilizációtól távol nevelkedett gyerekek népszerű alakjai az irodalomnak és a mitológiának, de a természetes az lenne, ha az ilyen esetek iránt pszichológia mutatná a legnagyobb érdeklődést. A valóság ugyanis kevésbé regényszerű, volna mit a tudomány számára kamatoztatni. A vadonban felnőtt gyerekek nem tanulnak meg beszélni, négykézláb nevelőszüleiktől (kutyáktól és farkasoktól) olyan

szokásokat vesznek fel, amelyeket később nehezen vetkőznek le. Pszichológiai okoknál fogva nagy nehézségekbe ütközik a visszailleszkedésük, gyakorlatilag lehetetlen, sohasem kerülnek vissza a társadalom normális tagjai közé. A visszaszoktató „terápiára” agresszióval vagy depresszióval reagálnak, gyakran előfordul, hogy visszazöknek abba a környezetbe, ahol korábban nevelkedtek. Ha a szökést megakadályozzák, egész életük során különleges figyelmet igényelnek, mert amit mi a civilizáció áldásaként szeretnénk megosztani velük, az számukra tömény frusztrációt jelent. Az alultápláltságon lehet változtatni, de az önálló életvitelhez szükséges érzelmi-tudati sajátosságaikon szinte lehetetlen változtatni. Minél több időt töltenek a vadonban, annál nehezebben válnak emberré.

EGY KIS SZELLEMTÖRTÉNET

A „kutyafiúk” és „farkaslányok” esete meggyőzően példázza az emberi élethelyzetek és az ezeknek megfelelő tudatformák és lelkiállapotok szoros összefüggését. Nos, ennek az összefüggésnek kellene, hogy a pszichológia kiemelt figyelmet szenteljen, csakhogy a pozitívizmus tudományideálja más irányt adott a történéseknek.

Ezt az ideált Auguste Comte, a pozitívizmus atyja fogalmazta meg, aki egyébként – a tudományok új rendszertani felosztásával előálló hatkötetes művében – a pszichológiának nem tulajdonított tudományos jelentőséget. Ezzel nem degradálni akarta a pszichológiát, hanem egyszerűen nem hitt abban, hogy az ember személyisége – komplex társadalmi meghatározottságaiból kiragadva – egzakt kutatási tárggyá tehető, és mint kutatási tárgynak minden tulajdonsága egzakt módon mérhető, ellenőrizhető a tudományokra jellemző empirikus-analitikus modell segítségével. Comte tisztában volt vele, hogy az emberi élet, és vele együtt a lélek (értsünk ez alatt bármit) a tudomány által megragadhatatlan, következésképp az erre irányuló erőfeszítést meddő időtöltésnek tartotta.

A pszichológia töretlen elhatározása, hogy rácáfoljon Comte elképzelésére, ezért kénytelen beérni az empirizmus sovány vigaszt jelentő „tényeivel”, gazdátlanul hagyva a lét legizgalmasabb és legszettebb kérdéseit. Elképzelhető, hogy a filozófiával való – mindig büszkén emlegetett – „szakítás” is elhamarkodottnak bizonyult. A pszichológiának ugyanis, tárgyköréből fakadóan a legszorosabb kapcsolatban kell állnia a filozófiával, nem kevésbé az élettannal és a társadalomtudományokkal. A lét és tudat, test és lélek, élet és halál,

*A civilizációtól
távol nevelkedett
gyerekek népszerű
alakjai az
irodalomnak és a
mitológiának...*

társadalom és egyén, betegség és egészség olyan kérdések, amelyek nem sorolhatók be a meglévő tudományos skatulyákba. Ráadásul a pszichikum és a vele kapcsolatos problémák – az ember társadalmi helyének, szerepének, az önmagával és másokkal szembeni felelősségének, történelmi lehetőségeinek, szabadságának, közösségvesztésének, elidegenedésének a kérdéskomplexuma – a XX. századi filozófiai és ideológiai viták gyújtópontjába került.

Nem sikerült az emberi élet személyes vonatkozású kérdéseit sem megnyugtató módon megválaszolni: Mi az élet? Van-e lélek? Hova tartozunk? Mivé leszünk? Hogyan élünk? Mire törekedünk? Miben keressük az élet értelmét? Hogyan lehetünk boldogok? Hogyan viszonyuljunk a halálhoz? stb.

Az emberi gondolkodás és megismerés útja kacskaringós ugyan, de mindig szoros összefüggést mutat a társadalmi gyakorlattal. Ez a helyzet a pszichológia tárgyválasztásával (majdnem azt mondtam: tárgyvesztésével) kapcsolatban is. Az élet személyes vonatkozású kérdéseinek a háttérbe szorulása vélhetően nem tudománytörténeti fejlemény, hanem az egyén és a társadalom viszonyában bekövetkezett gazdasági, politikai változások következménye, melynek folytán az ember személyisége elvesztette jelentőségét az őt meghatározó társadalmi-gazdasági alakulatok, közösségi formációk számára.

A pszichológia önálló tudománnyá válása egyúttal új társadalmi feladatvállalást jelentett a lélektan számára. Tulajdonképpen az első jelentős társadalmi feladatvállalást, amennyiben a korábbi szemlélődő, meditációs, teoretikus alapállással szakítva a társadalmi praxis szolgálatába állt. A gyakorlati élet, a korszerű társadalomszervezés szükségleteinek eleget téve sorra jelentek meg a pszichológia alkalmazott ágai: a neveléslélektan, munkalélektan, klinikai pszichológia, csoportlélektan stb. A pszichológia olyan társadalmi megrendeléseket kapott, amelyekkel büszkén igazolhatta tudományos létjogosultságát. Ezzel együtt rangot és tekintélyt is szerzett magának, hiszen a pszichológia hatáskörébe került az emberek kiválasztása, szelektálása, diagnosztizálása, egyéni és tömegmértű befolyásolása, manipulálása, gondoljunk csak a reklámparra.

A TÁRSADALOMSZERVEZÉS SZOLGÁLATÁBAN

Felmerül a kérdés, hogy ha a pszichológiának nincs szüksége a lélek fogalmára, ha maga a lét nem fontos számára. Hogyan, minek az alapján vállalja az élő, cselekvő emberekkel való foglalkozást? Miféle

A lét és tudat, test és lélek, élet és halál, társadalom és egyén, betegség és egészség mind-mind olyan kérdések, amelyek nem sorolhatók be a meglévő tudományos skatulyákba.

kompetencia jogán vállalja értékelésüket, szelekciójukat, besorolásukat, gyógyításukat vagy manipulálásukat, anélkül hogy ismerné személyiségük (lelkük) titkát, tisztában volna egyedi életük sajátosságaival?

Nos, ehhez a szerepkörhöz a pszichológiának tulajdonképpen nincs is szüksége az emberi lélek titkára. Számára ugyanis a viszonyítási szempontok, a viselkedésformák, a tudati, érzelmi, akarati megnyilvánulások „normatívái” eleve adva vannak. Nem érdekes, hogy valaki konkrétan hogyan érez és gondolkodik, az az irányadó, hogy az emberek általában hogyan éreznek és gondolkodnak. Más szóval a pszichológia az emberi magatartásformákkal kapcsolatos társadalmi elvárások, normatívák alapján osztályoz, rangsorol. Igaz, a „beavatkozás” nem vonatkozik az élet minden relációjára, hanem csak bizonyos „határhelyzetekre” korlátozódik. Amíg az emberi viselkedést szabályozó egyéb társadalmi mechanizmusok olajozottan működnek, az uralmi viszonyok részéről nincs szükség pszichológiai beavatkozásra. Az emberekre tartozik, hogy miként boldogulnak az életükkel, mit éreznek és gondolnak magukban. Amint azonban „funkciózavar” lép fel, a fájdalom megnyilvánulásai vagy a helyzettel való elégedetlenség formái veszélyeztetik a társadalmi konvenciókat, amittől a társadalmi „normalitás” állapota felborulhat, pszichológusra van szükség. Nem feltétlenül, de jó, ha rendelkezésre áll, és tőle telhetően a szükségesnek látszó „személyiségkorrekciók” révén segít helyreállítani a rendellenes viselkedéssel megbontott viszonyokat. Ha nem áll rendelkezésre pszichológus, vagy nem áll hivatása magaslatán, ezt a „korrekció” munkát mások is elvégzik helyette, elsősorban az igazságszolgáltatás szervei.

Az egyéni életvitelek korrekciójára irányuló munka háttérbe is szorult a pszichológia újabb szolgáltatásaihoz viszonyítva. Az ipar fellendülése, a háborús szükségletek, a tudományos-műszaki forradalom, a gyors fejlődésnek indult haditechnika sosem remélt perspektívát nyújtott e viszonylag fiatal tudományág számára. A második világháború idején például több mint húszmillió személyt vetettek alá különböző tesztvizsgálatoknak, mielőtt a hadsereg, illetve a hadiipar kötelékeibe kerültek volna.¹⁴ A kutatók serege fáradozott azon, hogy korszerűsítsék a tesztek, tökéletesítsék a faktoranalízist és a statisztikai technikát, miközben az ember személyiségével kapcsolatos elméleti összefüggések tisztázása itt sem bizonyult multhatatlanul fontosnak. A „lélek mérnökei” tették a dolgukat, eközben a zavaró elemek kiszűrésével hozzájárultak az adott intézmények működésének optimalizálásához.

Amíg az emberi viselkedést szabályozó egyéb társadalmi mechanizmusok olajozottan működnek, nincs szükség pszichológiai beavatkozásra.

¹⁴ Vö. M. Jaroszevszkij: *A pszichológia története.* Budapest, 1968, Kossuth Kiadó, 601–602.

A termelés tudományos megszervezése, a munkafolyamatok racionális tervezése fontos ismereteket kívánt az ember szellemi kvalitásairól, ami tovább növelte a pszichológia tekintélyét az alkalmazott tudományágak sorában. A gazdaság számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy jelentős profitra lehet szert tenni a pszichotechnikai eszközök és módszerek tökéletesítésére irányuló kutatások támogatásával. Mivel ez a pszichológusok számára is hozott valamit a konyhára, kinek jutott volna eszébe az emberek személyes problémáival (életminőségével, lelki problémáival) való foglalkozás.

A BEHAVIORIZMUS TÉRHÓDÍTÁSA

Szemléleti beállítódásában a behaviorizmus a pszichológia mechanisztikus vonalának a legsikeresebb folytatója. Abból a naturalista felfogásból kiindulva, hogy az emberi pszichikum nem a társadalmi viszonyokat leképező lelki történések és tudatelemek együttese, hanem a viselkedés biológiai sajátosságainak a rendszerezett összessége, a behaviorizmus a pszichológia tárgyát az emberi viselkedés tanulmányozásában, és annak befolyásolásában jelölte meg. E szerint a pszichológiának a viselkedés tudományának kellene lennie, ami pedig az ember lelkivilágát illeti, azt a behaviorizmus a tudományon kívüli kérdéskörnek tekinti. Elutasításában odáig megy, hogy nemcsak a lélek, hanem a tudat fogalmát is törölte szókincséből.

*A „lélek mérnökei”
tették a dolgukat,
eközben a zavaró
elemek kiszűrésével
hozzájárultak az
adott intézmények
működésének
optimalizálásához.*

A behaviorizmus az ember megismerését és a pszichikum értelmezését a feltételes reflexek kialakulására vezeti vissza. Az egész gondolati felépítményének az alapja az inger-reakció séma, ami később kiegészül „közbülső változókkal”, ami azonban a behaviorizmus sivár eszmeiségén semmit sem változtat. Nem véletlen, hogy a behaviorizmus a pragmatizmusban talál filozófiai/ideológiai igazolásra, és hogy az Egyesült Államokban lelt igazi befogadó országra, ahol mindmáig megmaradt a lélek nélküli lélektan kirívó példájának, ahol mindmáig megmaradt a lélek nélküli lélektan kirívó példájának és virágzó irányzatának. Radikális képviselői már ott tartanak, hogy a lélektan elnevezést sem tartják tudományosan elfogadhatónak.

MÁS PSZICHOLÓGIAI ISKOLÁK ÉS IRÁNYZATOK

Aztán megjelentek más pszichológiai iskolák és irányzatok, köztük az alaklélektan, amely szintén az egzakt természettudományok mintájára látott hozzá a pszichológia megreformálásához. A „gestaltisták”

gondolati előfeltevése szerint az „egész jelleggel bíró képződmények”,¹⁵ mint amilyen a pszichikum, nem építhetők fel maradék nélkül az egyes részelemekből, mert az egész, mondják a „gestaltisták”, nem részeinek az összege, hanem azoktól éppen lényegi tulajdonságaiban tér el.

Az „egész” és a „részek” kölcsönviszonyának ez a – végső soron helyes – értelmezése a lelki életre vonatkozó vizsgálatokat nem sokkal vitte előbbre. A „gestaltisták” ugyanis a pszichikummal kapcsolatban az „egészet” a konkrét ember lététől, a szubjektumtól független „szubsztanciának” képzelték el, a lét természetes formáinak tartva ezeket a képződményeket. Valahogy úgy, ahogyan a kakukktojásból mindig kakukk lesz. A pszichés manifesztációkat létrehozó társadalmi környezet nélküli szubsztanciák azonban nincsenek, gondoljunk csak Mauglira az őserdőben. A későbbiekben, a kibernetika megjelenésével, az alaklélektani kutatások új tartalmat és formát nyernek, a pszichikum természettudományos tárgyalásának az igénye azonban a személyes étellel kapcsolatos érzések és tudattartalmak megragadására nem biztosított semminemű értelmezési lehetőséget.

Aligha férhet kétség hozzá, hogy a lélektan különböző ágazatai, köztük a pszichotechnika, a behaviorizmus és a gestaltpszichológia, jelentős mértékben gazdagították ismereteinket, rengeteg információt halmoztak fel, de vajon mindezek alapján lehetne-e azt állítanunk, hogy a pszichológia közelebb jutott az ember lelki életének a megértéséhez? Nem vitatva az elért eredményeket, aligha tudunk a kérdésre egyértelmű igennel válaszolni. A lélektannak ugyanis, ha megmaradt volna adekvát tárgykörénél, rég el kellett volna jutnia ahhoz a felismeréshez, hogy nemcsak a lelki élet formai elemeinek a vizsgálatára van szükség, hanem annak tartalmi vonatkozásait is meg kell ismerni. Más szóval, a pszichológiának régen ki kellett volna dolgoznia az emberi életre vonatkozó egységes koncepcióját, értő tolmácsolójává kellett volna, hogy váljon a mindennapi élet pszichológiai természetű problémáinak. E téren viszont a lélektan semmivel sem jutott tovább a száz évvel ezelőtti állapotánál. Újjászerveződésének szinte minden próbálkozásra arra irányult, hogyan igazolhatná tudományosságát.

DILTHEY HERMENEUTIKUS PSZICHOLÓGIÁJA

Pedig Wilhelm Dilthey, akit az „életfilozófia” egyik megalapozójának tekinthetünk, több mint száz évvel ezelőtt kínált volna más – az emberi élet irányában orientálódó – megoldást, a „hermeneutikus megértésre” alapozó lélektant. Dilthey a sivár empirizmus ellen szállt síkra,

...a pszichológiának régen értő tolmácsolójává kellett volna válnia a mindennapi élet problémáinak.

¹⁵ l. m. 546–547.

azzal érvelve, hogy pusztán a tények, általános szabályszerűségek, normák eredményeként sohasem fog számunkra lelki életünk titka megvilágosodni. Ezekkel a módszerekkel a természetet, az anyagi világot magyarázhatjuk, mondja Dilthey, a lelki életet azonban úgy kell „megértenünk”.¹⁶

A természettudományos megismerés során tények és elemek alapján, hipotézisalkotás útján jutunk el az összefüggésekig. A pszichológiában fordított a helyzet: „éppen az összefüggés az, ami az élményeinkben eredetileg és állandóan adott: az élet mindenütt csak mint összefüggés van jelen” számunkra, írja.¹⁷ A pszichológiának tehát nincs szüksége arra, hogy hipotézisek és következtetések bonyolult láncolatán keresztül jusson el a lelki jelenségeket összefogó pszichikum megértéséhez. A lelki folyamatok egységes egésszé való összekapcsolása élményeinkben közvetlenül adott. Ez a megélt összefüggés az, ami a lényegét hordozza, és amit életnek hívunk. Ehhez, a megélt valósághoz képest, a lelki élet egyes elemei, és azok sajátosságai másodlagos fontosságúak. Ennek megfelelően – mondja Dilthey – azoknak a módszereknek, amelyekkel a történelmet és a társadalmat mint az emberi élet tartalmát és formáját meghatározó valóságot tanulmányozzuk, különbözniük kell azoktól a kutatási módszerektől, amelyek a természettudományokban használatosak.

Ebből értelemszerűen következik, hogy a lelki jelenségek „tényszerű” és „tárgyszerű” vizsgálata sohasem vezet el bennünket a jelzett összefüggésig, de nincs is rá szükség, hiszen az élet valamely átélt vonatkozásaként számunkra közvetlenül adott. A pszichológiának tehát ahelyett, hogy hipotéziseket gyártana a lelki jelenségek összefüggéseinek értelmezésére, csak fel kellene ismernie, le kellene írnia azokat a lelki történéseket, amelyek élményeinkben közvetlenül és elevenen, mint megélt realitások adva vannak. A pszichológiának egyszerűen csak oda kellene fordulnia az emberekhez, akik a személyes életük hitelességével jelenítik meg azt a titkot, amit a pszichológia keres.

Különös, hogy ez a meglátás sohasem eresztett mély gyökeret a pszichológiában. Ellenkezőleg, heves ellenállásba ütközött valahányszor megfogalmazódott az igény iránta.¹⁸ Pedig a filozófia, az irodalom, a költészet, s nem kevésbé maguk a hétköznapi emberek elsősorban ezt várták volna el a pszichológiától.

A lelki folyamatok egységes egészé való összekapcsolása élményeinkben közvetlenül adott, ez az, amit életnek hívunk.

¹⁶ Wilhelm Dilthey: Gondolatok egy leíró és tagláló pszichológiáról. In uó: *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. Budapest, 1974, Gondolat Könyvkiadó.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Lásd erről még Erős Ferenc: *Pszichonanalízis, freudizmus, freudomarxizmus*. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1980, 9.

A PSZICHOANALÍZIS

A dilthey-i megértő pszichológia bizonyos vonatkozásai – más gondolati összefüggésbe ágyazódva – később mégis felbukkannak az egyik legszerteágazóbb, s talán legtöbbet vitatott irányzatában, a mélylélektanban. Problematikusságát sokan épp abban látják, hogy azt a metafizikainak mondott tartalmat próbálja megtenni a pszichológia tárgyává, amit a pozitivista fogantatású pszichológiai irányzatok mint irracionalizmust száműztek a tudományból. Pontosabban a mélylélektan is csak sajátos aspektusból és sajátos megfontolásból foglalkozik a metapszichológiai szférával. Freud pszichoanalízise ugyanis, amelyből különböző mélylélektani irányzatok alakultak ki, természettudományos alapokat kereső gyógyító eljárásnak indult, a lelki zavarok hátterének értelmezését és terápiáját vállalta magára.

Freud koncepciójában az ember lelkén tudattalan törekvései, elfojtott vágyai, kielégületlen ösztönei uralkodnak. Ezek azok a titokzatos erők, amelyek irányítják sorsunkat, és nem az anyagi világ vaskos dolgai. Freud pánszexualizmusa, élet- és halálösztön-kategóriái elterelték a figyelmek a társadalmi viszonyokról, illetve ez utóbbi csak abban az értelemben kerül szóba, amennyiben ösztöneinknek az útjában áll. Az egyén és társadalom antagonizmusa bukkan itt újra elő, ami Freud szemében kibékíthetetlen ellentmondásnak látszik. A tudat, mondja Freud, kénytelen számot vetni a társadalom normáival, ezért elfojtja a meg nem engedett vágyakat, törekvéseket, érzéseket, gondolatokat. Ezek az elfojtott vágyak, belső késztetések azonban, amelyek Freud értelmezésében szexuális természetűek, és a pszichikum legfőbb energiaforrásainak tekinthetők, feszültséget, konfliktusokat váltanak ki az emberben. Végső soron ezek a feszültségek, konfliktusok zavarják meg az ember viselkedését.

Az ember szexuális indítékainak ez a túlméretezettsége nyilvánvalóan azzal a kulturális milióval magyarázható, amelyben a pszichoanalízis megjelent. Ennek a kulturális miliónek, illetve a háttérben meghúzódó ideológiai szférának tudható be az is, hogy a mélylélektan nem reflektál az egyén szubjektív élményeire mint társadalmi történésekre, hanem helyette spekulatív kategóriákkal bajlódik. A társadalmi kérdésekre nem ad választ, minthogy azt elméleti és gyakorlati vonatkozásban egyaránt elválasztja a szubjektív szférától, így kimondatlanul bár, tagadja egy kritikai irányultságú, az életet egységes egésznek tekintő pszichológia létjogosultságát.

*Freud
koncepciójában
az ember lelkén
tudattalan
törekvései,
elfojtott vágyai,
kielégületlen
ösztönei
uralkodnak.*

HOGYAN TOVÁBB?

Mindezek után marad a kérdés: Miként válhatna a pszichológia a társadalomontológiai kérdések személyi vonatkozásaival, az emberismerettel és életismerettel egyaránt foglalkozó, e kettőt együtt kezelő tudománnyá? Van-e rá mód és lehetőség, hogy a sivár empirizmust, a személytelenséget feladja, hogy helyette (vagy mellette) érdemben foglalkozzék az élet konkrét, gyakorlati kérdéseivel?

Felvetődik annak a lehetősége, hogy talán a pszichológia meglévő ismeretanyagát kellene hozzá szelektálnunk és rendszerezni. Csakhogy a különböző pszichológiai irányzatok a bennünket érintő kérdés vonatkozásában nem tekinthetők egymás kiegészítőinek. Ha egymáshoz viszonyítva másként is, de lényegében véve egyazon ok miatt merülhetnek fel velük szemben kétségek. Nevezetesen, hogy eszmei-ideológiai alapállásuk miatt képtelenek az emberi pszichikumot élményszerűségében és gyakorlati vonatkozásában megragadni. Félő tehát, hogy a meglévő pszichológiai ismereteinket egy ilyen vállalkozás során nem nagyon tudnánk hasznosítani.

Ennél nagyobb problémát jelent az a tudományfelfogás, amely mélységesen áthatja a pszichológiai közgondolkodást, ezért félő, hogy a szakma képviselői minden új tudományágat kizárólag a korábbiak mintájára tudnak csak elképzelni. Az életpszichológiát is csak a szcientizmus jegyében fogadnák el, ennek viszont, egy újabb pozitivistá pszichológiának, nem volna sok értelme.

Idestova ezelőtt 30 évvel kifejtettem, hogy ebből az ördögi körből a pszichológia talán úgy tudna kilépni, ha a pozitivistá tudománymodellt (amely a társadalmi status quót hivatott erősíteni) társadalomkritikai feladatvállalásra cserélné fel. Igaz, hogy az így létrejövő kritikai pszichológia veszítene valamennyit a mai értelemben vett tudományos „hitelességéből”, ám ennek ellenében közelebb kerülne a valós élethez és azokhoz a társadalmi történésekhez, amelyek az emberek személyiségében (ha úgy tetszik – a lelkében) leképeződnek. Persze közelről sem egyszerű és sima ügy ez, hiszen a tudományos megismerés a társadalmi viszonyok sajátosságainak a függvénye. Következésképp a pszichológia szerepkörét illetően változás csak attól lenne remélhető, ha az egyedi emberek helyzete is megváltozna a gyakorlati életben, ha az egyedi emberek személyükben nem kerülnének szembe azokkal a gazdasági-politikai formációkkal, amelyek jelenleg különböző formában megrövidítik és megnyomóritják az életüket.

*...miként válhatna
a pszichológia
a társadalom-
ontológiai
kérdések személyi
vonatkozásaival,
az ember- és
életismerettel
foglalkozó
tudománnyá?*

Annak idején még abban a naiv hitben éltem, hogy a társadalmi kérdések pszichológiai aspektusának vizsgálatához a marxizmus talán szellemi muníciókat nyújthat. Hamar rá kellett azonban jönnöm, hogy a marxizmus az ember egyedi életének a történéseit és személyi sajátosságait – mindenekelőtt a lelki életét – alárendeli a társadalmi élet anyagi történéseinek, strukturális szerveződésének. Ebben a szereposztásban az individuális élet szubjektív jelenségvilága csak következménye, kísérőjelensége a társadalmi történéseknek, ilyenformán súlytalan és zárójelbe tehető.

A lét szintjén mindez másként van. A társadalmi viszonyok nem vonatkoztathatók el a mindennapi életünk belső történéseitől, szubjektív elemeitől. Gazdasági-strukturális viszonyok (kultúra, politika) önmagukban véve nem léteznek. Ahhoz, hogy azok valóságbeliek legyenek, ott kell lenniük az emberek fejében. Ez az, amit ők közvetlen, nekik való, mindennapi életként fognak fel és jelenítenek meg. A társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális kérdések önmagukban véve, a mindennapi élet dolgaitól, az emberek lelki megnyilatkozásaitól függetlenül nem léteznek. A makro- és mikrovilág eseményei különböző megnyilvánulási területei ugyanazon valóságnak, ugyanazon történéseknek. Ami számunkra azt jelenti, hogy az emberi élet eseményei és aktuális kérdései részben a társadalmi lét szintjén, mint gazdasági, politikai, tudományos, kulturális élet kérdései vetődnek fel, a személyiség szintjén meg közérzeti, tudati, életviteli problémaként fogalmazódnak meg.

Az a körülmény, hogy az objektív társadalmi-termelési viszonyok bennünk mindig alanyi vonatkozásukban, vagyis minden emberi egyed számára másként és másként jelennek meg, szilárd alapot szolgáltatnak az életpszichológia számára.

Az életpszichológia számára a lét a fontos: az ember tárgyi-termelői tevékenysége, a társadalomban elfoglalt helye, szerepköre, mozgási lehetősége, kapcsolatrendszere és ezek időbelisége az egyén élettörténete. Tárgyát tekintve tehát a legkevésbé sem tekinthető metafizikusnak, hiszen a társadalmi valóság kemény tényeire támaszkodik. A társadalmi valóság tényei mellett az életpszichológia a szubjektum átélő-cselekvő magatartására is alapoz, amely révén az egyéni élet és a társadalmi viszonyok szüntelenül átfolynak egymásba feladva és visszaszerezve, megőrizve és megszüntetve a személyes élet és a társadalmi lét látszólagos elkülönültségét. Az ember alanyi viszonyainak és a társadalom strukturális viszonyainak ez a szüntelen egybefolyása, az állandó kölcsönhatás és átcsapás, maga ez a folyamat,

*Gazdasági-
strukturális
viszonyok
(kultúra, politika)
önmagukban véve
nem léteznek.
Ahhoz, hogy azok
valóságbeliek
legyenek, ott kell
lenniük az emberek
fejében.*

illetve ennek megismerése az, amit az életpszichológia tárgyának legfőbb sajátosságaként kell számon tartanunk.

Hangsúlyozni szeretném, hogy itt nem valamilyen fiktív ismeretetről, fiktív tárgyköréről van szó. Az életpszichológiával nem valami nem létezőt találunk ki. Éppen csak neve nincs a dolognak, a tárgyalt jelenség valójában ott van az emberek átélő-cselekvő magatartásában, életvitelében, tudásában. A kérdés csupán az, hogy a pszichológia meddig kívánja távol tartani magát az emberek érzésvilágában, gondolataiban, cselekvéseiben megnyilvánuló, formát öltő társadalmi tartalomtól. Attól a pszichológiai tudástól, amelynek köszönhetően az emberek boldogulni tudnak saját életükkel. Hajlandónak mutatkozik-e a pszichológia eleget tenni az emberek elvárásainak, akik a mindennapi életük során felmerülő problémáikra várnak útmutatást, életvezetési elvekhez és életprogramjuk kimunkálásához keresnek hasznosítható szakmai tudást, információkat.

Az életpszichológia annak a tudásnak az összességét jelenti, amellyel az emberek szervezik, irányítják, rendezik sorsukat. Társadalom és emberismeret, művészet és bölcsesség egyszerre...

Az életpszichológia annak a tudásnak az összességét jelenti, amellyel az emberek szervezik, irányítják, rendezik sorsukat. Társadalom és emberismeret, művészet és bölcsesség egyszerre; a gazdaságot, a művelődést, a politikát, egyszóval az élet minden területét átfogó fogalom.

Az a pszichológia, amely eltekint az életfeltételektől – az állam jellegétől, a nemzetgazdaság helyzetétől, a szociális kérdésektől, a termelési és elosztási viszonyoktól, az emberek biztonságérzésétől, a munkakörülményektől, a nemzeti kultúra sajátosságaitól –, nem sok érdemi mondanivalóval rendelkezhet valamely konkrét ember életminőségére, kockázati tényezőire, személyiségére, lelkületére vonatkozóan.

Az 1990-es években kezdődő világgazdasági korszak, a mindent átfogó világpiac kialakulása, a nemzetközi tőkeáramlás, az adósságsapda következményeinek ismerete nélkül korunk emberének a lelkülete nem értelmezhető. Könyvünkben megpróbáljuk körüljárni azt a világot, amelyben élünk, jelezve, hogy a tárgyi világ sajátosságai milyen problémákkal járnak együtt. Lássuk először, hogy milyen világban élünk!